Історія

УДК 94(477.411):323.1:316.7:656.2

DOI https://doi.org/10.5281/zenodo.19437001

Декомунізація та деколонізація Київського метрополітену: політика пам'яті та трансформація міського простору

Клименко Нінель Павлівна,
кандидат історичних наук, доцент кафедри
історичної та громадянської освіти Інституту післядипломної освіти,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна, https://orcid.org/0000-0002-4057-3626

Савченко Світлана Володимирівна,
кандидат історичних наук, доцент кафедри
історичної та громадянської освіти Інституту післядипломної освіти,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна, https:// orcid.org/ 0000-0002-7123-9014

Дудар Ольга Володимирівна,
кандидат історичних наук, доцент кафедри
історичної та громадянської освіти Інституту післядипломної освіти,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна, https://orcid.org/0000-0003-1715-480X

Прийнято: 19.03.2026 | Опубліковано: 31.03.2026

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. *Актуальність дослідження зумовлена необхідністю вивчення процесу декомунізації та деколонізації Київського метрополітену як важливої складової політики пам'яті та трансформації міського простору.* ***Метою*** *роботи є аналіз художньо-архітектурної та топонімічної символіки станцій метро радянського періоду, оцінка ефективності заходів формування сучасної національної ідентичності через громадську залученість та архітектурні зміни.* ***Методологія*** *дослідження ґрунтується на міждисциплінарному підході, що поєднує історичний, культурологічний та урбаністичний ракурси. Завдяки використанню історико-генетичного методу вдалося простежити трансформацію ідеологічного та художньо-естетичного простору Київського метрополітену 1960–1980-х рр. Порівняльно-історичний метод дав змогу дослідити зміни, що відбулися у процесі декомунізації та деколонізації. Елементи дискурс-аналізу застосовано для дослідження політики пам'яті, відображеної у топоніміці станцій і символічному оформленні метрополітену. Також використано метод аналізу візуальних джерел (архітектурно-художнього оформлення станцій, декоративних панно, мозаїк, символіки), що дає змогу розглядати метрополітен як важливий текст міського простору та носій ідеологічних смислів.* ***За результатами*** *дослідження встановлено, що топонімічні зміни відбуваються швидше за трансформацію художньо-архітектурного середовища, а повне усунення радянської символіки з простору міста ускладнюється технічними та фінансовими обмеженнями. Водночас активна участь громадськості, митців і фахівців сприяє прозорості рішень і формуванню суспільного консенсусу щодо деколонізації. Маскування та консервація радянських елементів, демонтаж або перевстановлення мозаїк і барельєфів є основними практиками, що дають змогу поєднувати очищення публічного простору від ідеологічних маркерів із збереженням художньої цінності.* ***У висновках***

 ISSN: 3083-5712

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

доведено, що Київський метрополітен виступає простором політики пам'яті, де радянське минуле поступово переосмислюється, а декомунізація та деколонізація стають інструментами формування сучасної української національної ідентичності, що поєднує історичну свідомість, естетичну цінність та громадську залученість для трансформації міського середовища.

***Подальші дослідження** можуть охоплювати інші станції Київського метрополітену, оцінювати різні методи декомунізації та їхній вплив на громадську свідомість. Перспективним є вивчення ролі громадянського суспільства та митців у формуванні нових символів і топонімів, а також розробка стратегій поєднання очищення публічного простору з охороною художньо-архітектурної спадщини. Результати таких досліджень сприятимуть формуванню культури пам'яті та сучасної національної ідентичності.*

***Ключові слова:** Київський метрополітен, декомунізація, деколонізація, політика пам'яті, радянська символіка, радянська спадщина, міська пам'ять, топоніміка, громадська участь.*

Decommunization and decolonization of the Kyiv Metro: the politics of memory and the transformation of urban space

Ninel Klymenko,
Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Department of Historical and Civic Education,
Institute of In-Service Training,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
Kyiv, Ukraine, https://orcid.org/0000-0002-4057-3626

ISSN: 3083-5712

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Svitlana Savchenko,
Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Department of Historical and Civic Education,
Institute of In-Service Training,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
Kyiv, Ukraine, https:// orcid.org/0000-0002-7123-9014

Olga Dudar,
Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Department of Historical and civic education,
Institute of In-Service Training,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
Kyiv, Ukraine, https://orcid.org/0000-0003-1715-480X

Abstract. *The relevance of this study is determined by the need to study the process of decommunization and decolonization of the Kyiv Metro as a significant component of memory politics and the transformation of urban space.* ***The purpose*** *of the work is to analyze the artistic, architectural and toponymic symbolism of the metro stations of the Soviet period, to assess the effectiveness of measures to form a modern national identity through public involvement and architectural changes.* ***The research methodology*** *is based on an interdisciplinary approach combining historical, cultural, and urban studies analyses. A historical-genetic method was applied to trace the formation of ideological and artistic space in the Kyiv Metro during the Soviet period. The comparative-historical method allowed for the analysis of changes occurring in the process of decommunization and decolonization. Elements of discourse analysis were used to study memory politics reflected in station toponymy and symbolic design. Additionally, visual source*

 ISSN: 3083-5712

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

analysis (architectural and artistic station design, decorative panels, mosaics, symbols) was applied to consider the metro as an important text of urban space and a carrier of ideological meanings. ***The results*** *show that toponymic changes occur faster than the transformation of the artistic and architectural environment, while full removal of Soviet symbolism is complicated by technical and financial constraints. Active participation of the public, artists, and specialists contributes to decision-making transparency and the formation of social consensus regarding decolonization. Masking, conservation, dismantling, or relocation of mosaics and bas-reliefs are the main practices that allow combining the cleansing of public space from ideological markers with the preservation of artistic value.* ***The study concludes*** *that the Kyiv Metro serves as a space of memory politics, where the Soviet past is gradually reinterpreted, and decommunization and decolonization become tools for shaping contemporary Ukrainian national identity, combining historical awareness, aesthetic value, and public participation in urban transformation.*

Further research *may cover all Kyiv Metro stations, evaluate different decommunization methods, and examine their impact on public consciousness. Promising directions include studying the role of civil society and artists in creating new symbols and toponyms, as well as developing strategies that combine public space cleansing with the preservation of architectural and artistic heritage. The results of such research will contribute to the formation of a culture of memory and contemporary national identity.*

Keywords: *Kyiv Metro, decommunization, decolonization, memory politics, Soviet symbolism, Soviet heritage, architectural heritage, urban memory, toponymy, public participation.*

Постановка проблеми. В умовах сучасних суспільно-політичних трансформацій, особливо після 2014 р., проблема переосмислення міського

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

символічного простору набула особливої актуальності. Прийняття у 2015 р. законодавства про засудження комуністичного та нацистського тоталітарних режимів започаткувало масштабні процеси декомунізації, спрямовані на демонтаж радянських символів та перегляд топоніміки. Водночас деколонізаційний вимір таких змін передбачає глибше переосмислення імперських наративів і повернення українському міському простору власної історико-культурної суб'єктності.

Попри активні зміни у сфері міської топоніміки та публічної пам'яті, Київський метрополітен залишається простором, де радянська спадщина зберігається найбільш цілісно й водночас найменш піддається трансформації. Це зумовлює низку суперечностей між необхідністю усунення ідеологічних маркерів тоталітарного минулого та збереженням архітектурно-мистецької цінності об'єктів. Через це постає проблема пошуку збалансованих підходів до трансформації такого простору, які б поєднували вимоги державної політики пам'яті з принципами охорони культурної спадщини.

Отже, дослідження декомунізації та деколонізації Київського метрополітену є нагальною потребою для розуміння механізмів переосмислення радянської спадщини, виявлення особливостей трансформації символічного ландшафту столиці та оцінки їхнього впливу на формування сучасної української ідентичності й історичної пам'яті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика декомунізації та деколонізації публічного простору України активно розробляється сучасними дослідниками, однак їхні підходи відрізняються методологічними акцентами та рівнем аналізу. О. Гриценко [1] розглядає декомунізацію як державну політику та соціокультурний процес, акцентуючи на взаємодії інституційних рішень і суспільних практик. Тоді як М. Рябчук [2] пропонує постколоніальний підхід, розмежовуючи декомунізацію та деколонізацію,

 ISSN: 3083-5712

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

зосереджує свою дослідницьку увагу на ідеологічних суперечностях політики пам'яті. Подібні відмінності простежуються у працях В. Ткаченка [3] та В. Власюка [4]. Перший аналізує наративи історичної пам'яті в контексті політичного транзиту та протистояння історичних дискурсів, а другий трактує декомунізацію як складову російсько-українського цивілізаційного конфлікту. Однак обидва підходи мають переважно макрорівневий характер і недостатньо враховують урбаністичні практики трансформації міського простору. У працях О. Бажана [5], П. Герчанівської [6] та Т. Ковальчук [7] деколонізація розглядається крізь призму російсько-української війни та дерусифікації публічного простору, проте дослідники переважно зосереджені на сучасному політичному контексті, приділяючи менше уваги історичній еволюції міського середовища та художньо-архітектурному виміру символічного простору. Топонімічний і просторовий аспекти деколонізації Києва розкривають О. Андрійчук [8] і Т. Нагорний [9], які аналізують назви міського простору як інструмент політики пам'яті та урбаністичної трансформації. Варто зазначити, що їхні дослідницькі інтереси сконцентровано переважно на наземному середовищі й майже не охоплюють метрополітен як підземний символічний простір.

Окремий напрям становлять дослідження нормативно-правових, суспільно-політичних та історико-урбаністичних аспектів декомунізації. Законодавчі механізми перейменувань у межах державної політики пам'яті аналізує С. Церковник [10]. Тоді як Ю. Шаповал, І. Васильєва та І. Матвієнко [11] досліджують суспільні реакції та політичні суперечності декомунізаційних процесів у 2014–2020 рр., що дає змогу глибше зрозуміти соціальний контекст трансформації публічного простору. Історико-урбаністичний вимір представлено у працях П. Коряги [12] та К. Козлова [13]. Перший розглядає Київський метрополітен як елемент радянського

 ISSN: 3083-5712

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

культурного ландшафту та ідеологічного простору міста, інший систематизує фактичний матеріал про його розвиток, подаючи хронологію подій і характеристику інфраструктурних змін. Водночас ці дослідження зосереджені переважно на історико-описовому та інституційному аспектах функціонування метрополітену й майже не враховують сучасні процеси декомунізації та деколонізації як складової політики пам'яті.

Практичну реалізацію процесів декомунізації та трансформації метро (як офіційні документи, так і результати громадських обговорень, професійних дискусій) висвітлюють медіа та інтернет-ресурси, зокрема матеріали Офіційного порталу Києва, Київської міської ради та медіа-платформ. Вони демонструють особливості процесу перейменування станцій, демонтажу радянської символіки та ставлення суспільства до таких змін.

Таким чином, різні за змістом і формою джерела слугують джерельною базою для реалізації комплексного дослідження Київського метрополітену як цілісного простору політики пам'яті та деколонізаційних трансформацій, що й зумовлює актуальність даного дослідження.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Хоча проблема декомунізації та деколонізації публічного простору України є об'єктом активних наукових досліджень, низка аспектів потребує подальшого наукового опрацювання. Так, більшість сучасних досліджень зосереджена на загальній політиці пам'яті, демонтажі пам'ятників і перейменуванні вулиць, тоді як трансформація інфраструктурних об'єктів міського простору, зокрема метрополітену, вивчена фрагментарно. У сучасних дослідженнях недостатньо розглянуто як питання особливостей декомунізації топонімів і символіки станцій Київського метрополітену, так і механізми впливу змін у символічному та топонімічному ландшафті метро на формування історичної свідомості, громадянської ідентичності мешканців столиці. Таким чином, незважаючи на

 ISSN: 3083-5712

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

значний теоретичний і практичний доробок у сфері політики пам'яті та декомунізації міських просторів, питання комплексного аналізу трансформації Київського метрополітену як об'єкта політики пам'яті залишається невирішеним. Це створює наукову потребу в проведенні дослідження, яке дасть змогу з'ясувати механізми, зміст та наслідки декомунізації та деколонізації конкретного інфраструктурного простору столиці.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження полягає у системному аналізі художньо-архітектурної та топонімічної символіки процесів декомунізації та деколонізації Київського метрополітену як об'єкта політики пам'яті, визначення їхнього впливу на формування сучасної національної ідентичності через громадську залученість та архітектурні зміни.

Для досягнення мети дослідження поставлено такі завдання:

1) проаналізувати історичний контекст створення Київського метрополітену та його архітектурно-художнього оформлення у радянський період;
2) дослідити сучасні процеси декомунізації та деколонізації публічного простору Києва та їхні наслідки у просторі метрополітену;
3) визначити роль топоніміки та символічних маркерів станцій метро у формуванні політики пам'яті та колективної свідомості громадян;
4) окреслити основні напрями трансформації метрополітену як об'єкта декомунізації та деколонізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання декомунізації та деколонізації Київського метрополітену є надзвичайно актуальним, адже метро – це не лише транспортна система, а й простір історичної пам'яті, що тривалий час відображав радянську ідеологію.

ISSN: 3083-5712
Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Оздоблення метрополітену було важливим інструментом ідеологічного впливу на відвідувачів, перетворюючи підземний простір на своєрідний «текст» радянської пропаганди. Архітектурні рішення, монументально-декоративне мистецтво, мозаїки та символіка були спрямовані на утвердження офіційних наративів – героїзацію праці, возвеличення радянської держави, підкреслення ролі партії та її лідерів, «дружби» українського й російського народів, віри у соціалістичне майбутнє [12].

Аналіз візуальних джерел (барельєфів, медальйонів, бюстів) здійснюється за трьома основними параметрами. По-перше, це ідентифікація конкретних постатей та сюжетів (чи належать вони до загальноімперського / радянського пантеону, чи до «дозволеного» сегмента національної культури). По-друге, композиційна ієрархія, а саме визначення місця об’єкта в просторі станції (центральні панно, торцеві стіни) як показник значущості символу в радянському наративі. Важливою є семіотика візуальних кодів, інтерпретація атрибутики (зірок, серпів і молотів, гвинтівок) як маркерів мілітарного або трудового пафосу. Своєю чергою, топонімічний аналіз фокусується на виявленні «ідеологічних дублікатів» (уніфікація назв у межах СРСР) та маркуванні простору через імена діячів, що не мають стосунку до локальної історії Києва. Це дає змогу розглядати метрополітен не лише як архітектурний об’єкт, а як динамічний палімпсест, де нові назви та маскування символіки стають актами деколонізаційного дискурсу.

Водночас простір метрополітену розглядався ще й як ефективний освітній ресурс для молодого покоління. Показовим є факт відкриття його перших станцій. За згадкою С. Козлова, першими, хто завітали на оглядини, були піонери та учні київських шкіл. Поїзди курсували за спеціальним графіком із тривалими зупинками, що дозволяло дітям детально ознайомитися з архітектурою та оформленням станцій. Загалом, того дня метрополітен

ISSN: 3083-5712
Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

відвідало близько 20 тисяч школярів [13, с. 52]. Таким чином, архітектурне та художнє оформлення станцій виконувало не лише естетичну, а й виховну, пропагандистську функції, інтегруючи ідеологію як в освіту, так і у повсякденний досвід міського життя.

Топоніміка станцій також відображала радянську ідеологію: у різних містах СРСР функціонували 11 станцій «Ленінська», 8 – «Жовтнева» (у Києві – ще «Площа Жовтневої Революції»), 6 – «Комсомольська», а також по 3 станції «Піонерська» та «Дзержинська» [9, с. 66]. Така уніфікована система назв, яка подавалася російською мовою, слугувала інструментом символічної присутності радянської влади у публічному просторі. У незалежній Україні такі топоніми стали об'єктом декомунізації та переосмислення історичної пам'яті.

Перші зміни відбулися ще в кінці 1980 рр. Зокрема, перехід на українську розпочався у 1989 р. після ухвалення Закону УРСР «Про мови в Українській РСР», який закріпив її статус державної. Упродовж 1989–1991 рр. у метро поступово замінили таблички, оновили схеми та запровадили україномовні оголошення.

Наступного року почали змінюватися назви станцій. Перша зазнала змін станція «Оболонь», яка до 19 жовтня 1990 р. називалася «Проспект Корнійчука». А «Святошин» – до 28 грудня 1991 р., яка мала назву «Святошино», було приведено до українського правопису. «Площа Жовтневої Революції», відкрита 17 грудня 1976 р., змінили на «Майдан Незалежності» 26 серпня 1991 р. А 2 лютого 1993 р. було змінено відразу 8 назв станцій метро: «Жовтнева» на «Берестейська», «Завод „Більшовик“» на «Шулявська», «Ленінська» на «Театральна», «Комсомольська» на «Чернігівська», «Піонерська» на «Лісова», «Червоноармійська» на «Палац «Україна», «Дзержинська» на «Либідська», «Мечникова» на «Кловська».

ISSN: 3083-5712
Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Такі зміни свідчать про початок декомунізаційних процесів у символічному просторі столиці та формування нової національної ідентичності.

Друга хвиля декомунізації прийшла з початком російсько-української війни. Юридично її закріплено пакетом «декомунізаційних» законів, ухвалених 9 квітня 2015 р. Верховною Радою України. Важливу роль у розробці та просуванні цієї політики також відіграв Інститут національної пам'яті, створений 31.05.2006 р.

Після 24 лютого 2022 р. процес декомунізації в Україні набув значно інтенсивнішого характеру. У квітні 2023 р. Президент України Володимир Зеленський підписав закон «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії». Таким чином, у межах декомунізації в Київському метрополітені перейменовано три станції: «Почайна» (колишня «Петрівка»), «Звіринецька» («Дружби народів») та «Площа Українських Героїв» («Площа Льва Толстого»).

Процес перейменування станції «Дружби народів» та «Площі Льва Толстого» розпочався в січні 2023 р., коли було проведено голосування серед киян ресурсами комунального онлайн-сервісу «Київ Цифровий». Результати голосування реалізовані рішенням Київської міської ради [14].

Також Київрада ухвалила рішення про демонтаж комуністичної символіки на дев'яти станціях київського метро: «Героїв Дніпра», «Вокзальна», «Арсенальна», «Університет», «Палац Україна», «Шулявська», «Берестейська», «Либідська» та «Політехнічний інститут». На цих станціях, побудованих за радянських часів, були розміщені бюсти радянських діячів, символіка Сухопутних військ Радянського Союзу, георгіївська стрічка, карбування «Зірки Червоної армії», слово «комунізм». Представники комунального підприємства «Київський метрополітен» зазначили, що більшу

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

частину цієї символіки демонтували, а частину, через охоронний статус станцій як історико-культурних пам'яток, тимчасово замаскували до отримання необхідних дозволів на проведення демонтажних робіт. Це стосується елементів декору таких станції, як «Майдан Незалежності», «Вокзальна», «Палац «Україна». На цих трьох станціях символіка не є в публічному доступі – вона або замаскована, або закрита, про що йдеться в повідомленні на офіційному порталі Києва [15].

Як відбувався процес демонтажу та маскування радянської символіки, розглянемо на прикладі декількох станцій червоної гілки метрополітену.

Станція «Вокзальна» є однією з п'яти найстаріших станцій Київського метрополітену, що була відкрита 6 листопада 1960 р. у складі першої черги будівництва. З 1986 р. вона має статус пам'ятки архітектури місцевого значення, що накладає певні обмеження на проведення реконструкційних і демонтажних робіт. Архітектурно-художнє оформлення станції передбачало створення символічного простору, який репрезентував би історію України. Пілони було прикрашено великими латунними медальйонами із сюжетами, що відображали ключові етапи історичного розвитку та ідеологічні наративи радянської доби. У касовій залі також збережено світильники з п'ятикутними зірками, які мають усталені асоціації з радянською символікою. Водночас, відповідно до Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» комуністичною символікою вважається поєднання серпа і молота з п'ятикутною зіркою або інші комплексні зображення. Тоді як окрема п'ятикутна зірка формально не підпадає під заборону. Український громадський активіст і співзасновник проєкту «Деколонізація. Україна» Вадим Поздняков зазначає, що така норма має логічне підґрунтя, адже зірки як символ використовуються в багатьох країнах

ISSN: 3083-5712
Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

світу, зокрема на прапорах Європейського Союзу та США. Проте в радянському архітектурному контексті вони часто викликають стійкі асоціації з тоталітарною символікою, тому в багатьох громадах їх демонтують або замінюють [16]. Це свідчить про важливу роль громадського сектору в процесах декомунізації, який поряд з державними рішеннями формує суспільний запит на очищення публічного простору. Як зазначає В. Власюк, локальні ініціативи, громадські слухання та меморіальні проєкти сприяють формуванню спільної відповідальності за історичний простір і посилюють процес деколонізації українських міст [4, с. 32]. До сьогодні станція «Вокзальна», яка є однією з найбільш завантажених у Київському метрополітені, зберігає вісім великих бронзових медальйонів авторства художника Олександра Мизіна — випускника майстерні Михайла Бойчука. Ці медальйони відображають радянське бачення історії України, зокрема сюжети «Селянське повстання», «За владу Рад!», «Велика Вітчизняна війна», «Дружба народів», «Возз'єднання українських земель, 1939 рік», «В сім'ї вольній, новій» тощо. Підписи є виявом іконографічного змісту, адже це не просто декор, а конкретний візуальний код радянського наративу. У сучасних умовах ці елементи розглядаються як прояви колоніального історичного дискурсу, що потребують переосмислення.

Навесні 2023 р. на станції «Вокзальна» було проведено маскування комуністичної символіки. Як повідомило КП «Київський метрополітен» на офіційному порталі Київської міської державної адміністрації, у межах декомунізації та дерусифікації було розпочато маскувальні роботи декоративних рельєфних щитів із зображенням більшовицьких вождів, серпа і молота та іншої комуністичної символіки, які помістили у спеціальні дерев'яні конструкції [17]. Такий підхід став тимчасовим рішенням, бо інші зміни потребуюь спеціальних дозволів для проведення демонтажних робіт.

ISSN: 3083-5712
Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

За словами колишнього керівника КП «Київський метрополітен» Віктора Брагінського, демонтаж медальйонів планується здійснити в межах проєкту будівництва другого виходу зі станції, однак реалізація цього задуму залежить від наявності фінансування, оскільки пріоритетними є витрати на оборону та інші потреби міста в умовах війни [18]. Така ситуація свідчить про фінансові та організаційні труднощі реалізації декомунізаційних проєктів міської інфраструктури. Дослідники Ю. Шаповал, І. Васильєва та І. Матвієнко наголошують, що незавершеність декомунізаційних процесів часто пов'язана з недостатністю фінансових інструментів, зокрема браком коштів на демонтаж монументів, заміну символіки та створення нових пам'ятних об'єктів [11, с. 136].

Таким чином, станція «Вокзальна» є показовим прикладом поєднання історико-архітектурної спадщини та сучасної політики декомунізації в Київському метрополітені. Маскування медальйонів, громадські дискусії щодо символіки та залежність демонтажу від фінансових і правових умов свідчать про поступовий характер трансформації міського простору.

Станція «Університет», як і «Вокзальна**,** належить до складу станцій першої черги будівництва. Її архітектурна концепція передбачала створення символічного простору, що репрезентував науково-культурний розвиток, тому в кожному пілоні центральної зали були розміщені бюсти видатних учених і письменників України та Росії: Івана Франка, Олександра Пушкіна, Тараса Шевченка, Олександра Богомольця, Дмитра Менделєєва, Михайла Ломоносова, Григорія Сковороди та Максима Горького. У торці станції до 1992 р. розташовувалася скульптура Володимира Леніна, яку було демонтовано в процесі перших етапів декомунізації. У листопаді 2022 р. погруддя російських діячів було закрито дерев'яними щитами, що стало частиною сучасної політики дерусифікації публічного простору.

ISSN: 3083-5712
Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Важливо зазначити, що станція з 1986 р. має статус пам'ятки архітектури місцевого значення, тому будь-які роботи з перебудови чи реставрації можливі лише після отримання відповідних дозвільних документів і погодження з органами охорони культурної спадщини. Наразі триває робота постійної комісії Київради. Важливим елементом цього процесу стало залучення громадськості до ухвалення рішень. У застосунку «Київ Цифровий» з 10 по 24 травня 2023 р. було проведено опитування щодо кандидатур українських діячів, погруддя яких мають замінити російські. За результатами голосування визначено, що бюст хірурга Миколи Пирогова замінить скульптуру Дмитра Менделєєва, замість Михайла Ломоносова встановлять погруддя князя Володимира Великого, замість Максима Горького – бюст історика та Голови Центральної Ради України Михайла Грушевського, а замість Олександра Пушкіна – погруддя поета Василя Стуса [19]. Пропозиції щодо кандидатур також формувалися на основі обговорень із представниками Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури, Національної академії мистецтв України, Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова, що свідчить про міжінституційний характер ухвалення рішень.

Таким чином, трансформація простору станції «Університет» демонструє комплексний характер декомунізації та деколонізації Київського метрополітену, де поєднуються правові, культурні, технічні та суспільні чинники. Маскування бюстів і їх поступова заміна на постаті українських діячів свідчить про перехід від радянського історичного наративу до національно орієнтованої моделі політики пам'яті, водночас демонструючи поступовий і компромісний характер.

Станція «Театральна» була відкрита 6 листопада 1987 р. під назвою «Ленінська», а 2 лютого 1993 р. отримала сучасну назву. У нішах пілонів з боку

ISSN: 3083-5712
Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

центральної зали були встановлені металеві горельєфи у вигляді прапорів із цитатами з робіт В. Леніна українською та російською мовами, що відображало ідеологічне спрямування радянської архітектури метрополітену. Після подій Революції Гідності 25 лютого 2014 р. на станції було демонтовано частину радянської символіки. Як повідомляло інформаційне агентство УНІАН, «наразі вже знято 24 таблички з лозунгами. Вони є власністю метрополітену, тому поки залишатимуться на підприємстві. Що стосується барельєфа Леніна, то його демонтувати, за поясненням пресслужби, непросто, оскільки він важить до 6 тон, у зв'язку з чим фахівці працюють над планом його вилучення з конструкцій станції» [20]. У результаті барельєф Леніна було тимчасово закрито дерев'яною конструкцією, на якій розміщено 3D-зображення театральної зали, що символічно відповідає сучасній назві станції та формує новий візуальний наратив простору.

Варто зазначити, що барельєф був встановлений ще під час будівництва станції, тобто інтегрований у її конструктивну систему, що значно ускладнює демонтаж. Вилучення такої масивної конструкції потребує спеціальних проєктних рішень, технічного обладнання та значних фінансових витрат із місцевого бюджету. Саме тому роботи з демонтажу барельєфа включено до складу проєкту спорудження другого пересадкового вузла між станціями «Театральна» та «Золоті ворота» [18].

Таким чином, маскування радянської символіки виступає своєрідним проміжним варіантом трансформації міського простору: воно дає змогу мінімізувати фінансові витрати та уникнути архітектурних втрат, водночас частково нейтралізуючи ідеологічне навантаження об'єкта.

Станція «Хрещатик» так само, як і решта станцій першої черги Київського метрополітену, була відкрита 6 листопада 1960 року. Свою назву вона отримала від центральної вулиці столиці України – Хрещатика. Оскільки

 ISSN: 3083-5712

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

станція розташована в історичному та адміністративному центрі міста, ще на етапі проєктування їй вирішили надати виразного українського національного характеру в оздобленні. У 1986 р. станція отримала статус пам'ятки архітектури місцевого значення, що засвідчує її культурну та мистецьку цінність.

Центральна станція столиці «Хрещатик», виконуючи роль ключового транспортного вузла, замислювалася як своєрідний символ радянської України. Автори проєкту звернулися до джерел українського народного мистецтва, поєднавши їх із панівною ідеологічною концепцією того часу. Початкова ідейно-художня тема оформлення станції формувалася відповідно до радянської культурної доктрини як «Україна – національна за формою і соціалістична за змістом». Такий підхід передбачав використання українських орнаментів, декоративних мотивів і народних традицій у поєднанні з соціалістичною символікою та ідеологічними смислами, що демонструє амбівалентність радянського ідеологічного дискурсу. Так, візуальний код (кераміка), що є «національним за формою», водночас маркував Україну як виключно «аграрний регіон» (код кукурудзи / соняшників).

Важливим елементом станції був герб Української РСР, який розташовувався навпроти ескалатора. Проте у 1965 р. його демонтували у зв'язку з подовженням станції на 40 метрів та будівництвом другого виходу на вулицю Інститутську. Таким чином, зміни у внутрішньому просторі станції відображали не лише інженерні потреби, а й поступову трансформацію символічного наповнення архітектурного середовища.

В оформленні станції «Хрещатик», зокрема її вестибюлів і підземної зали, широко застосовано декоративну кераміку: майоліку, варіантні плитки та килимові вставки. Особливу мистецьку цінність становлять керамічні панно, створені художницями Оксаною Грудзинською, Ніною Федоровою та

 ISSN: 3083-5712

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Ганною Шарай. Мисткині розробили 26 декоративних панно у вигляді стилізованих українських килимів із рослинним орнаментом, які гармонійно інтегровані в архітектурний простір станції. Цей проєкт став показовим прикладом діяльності Експериментальної майстерні художньої кераміки Інституту архітектури Академії будівництва та архітектури УРСР, де відбувалося переосмислення народних традицій у контексті монументально-декоративного мистецтва.

Технологічною особливістю майолікових панно було використання авторських керамічних барвників і емалей, більшість яких виготовлялася безпосередньо в майстерні за рецептурою Ніни Федорової [21]. Для створення композицій застосовано прийом варіантних плиток: шістнадцять різних типів керамічних елементів при з'єднанні між собою будь-якою стороною утворюють безперервний орнамент, що імітує традиційний український килим. Такий художньо-технологічний підхід дав змогу створити унікальну декоративну систему, яка поєднує народну естетику з функціональністю метрополітену. Декоративну композицію доповнюють карнизи із зображеннями соняшників і кукурудзи, які відображали поширений у радянський період образ України як аграрного регіону та водночас апелювали до традиційної народної символіки.

У контексті сучасної декомунізації та деколонізації Київського метрополітену станція «Хрещатик» є показовим прикладом поєднання радянської ідеологічної концепції з автентичними українськими мистецькими традиціями. Попри первинну соціалістичну ідейну рамку, художнє оформлення станції фактично репрезентує українську культурну ідентичність, що робить її важливим об'єктом збереження національної мистецької спадщини. Сучасний підхід до деколонізації передбачає не руйнування таких об'єктів, а переосмислення їхнього символічного змісту та акцентування на

 ISSN: 3083-5712

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

українській культурній складовій, яка домінує в архітектурно-художньому рішенні станції.

Висновки. Доведено, що декомунізація та деколонізація Київського метрополітену є важливою складовою трансформації символічного простору столиці, оскільки метрополітен виступає не лише транспортною інфраструктурою, а й елементом культурного ландшафту, у якому відображаються історичні та ідеологічні зміни. Перейменування станцій, демонтаж і переосмислення радянської символіки, оновлення художньо-візуального середовища свідчать про формування нової системи символічних орієнтирів і сучасної національної ідентичності.

Встановлено, що трансформації відбуваються на топонімічному та художньо-архітектурному рівнях за участі громадських ініціатив, професійних спільнот і органів місцевого самоврядування.

Наукова новизна полягає у комплексному аналізі Київського метрополітену як об'єкта політики пам'яті та систематизації напрямів його трансформації. Практичне значення зводиться до можливості використання результатів органами місцевого самоврядування, архітекторами та фахівцями з культурної спадщини під час реалізації політики декомунізації. Обмеження дослідження пов'язані з динамічністю процесів трансформації та контрольованим доступом до частини проєктної документації.

Отже, декомунізація та деколонізація Київського метрополітену є не лише адміністративним чи топонімічним процесом, а складним явищем переосмислення історичної пам'яті та культурної ідентичності. Оновлення назв, символіки та візуального простору станцій сприяє формуванню сучасного образу міста, що ґрунтується на українській історії, культурі та цінностях демократичного суспільства.

ISSN: 3083-5712
Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Список використаних джерел

1. Гриценко О. А. Декомунізація в Україні як державна політика і як соціокультурне явище. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України; Інститут культурології НАМ України. 2019. 320 с. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0008508 *(дата звернення: 15.01.2026).*

2. Рябчук М. Декомунізація чи деколонізація? що показали політичні дискусії з приводу «декомунізаційних» законів? *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України.* 2016. Випуск 2 (82). С.104–117. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nzipiend_2016_2_8 *(дата звернення: 15.01.2026).*

3. Ткаченко В. М. Наративи історичної пам’яті в політичному транзиті України та Росії [Текст] : монографія / В. М. Ткаченко ; наук. ред. канд. політ. наук, ст. наук. співроб. П. Ф. Вознюк ; НАН України, ДУ "Ін-т всесвіт. історії НАН України". Київ : [б. в.], 2021. 144 с. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=VFEIR&P21DBN=VFEIR&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullw&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=3&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=0&S21STR=%D0%92%D0%BE%D0%B7%D0%BD%D1%8E%D0%BA%2C%20%D0%92%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%20%D0%92%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87 *(дата звернення: 15.01.2026).*

 ISSN: 3083-5712

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

4. Власюк В. Декомунізація й деколонізація в України на тлі російсько-українського цивільного протистояння: стан та перспективи. *Український літопис*. 2025. №(6). С. 30-37. DOI: https://doi.org/10.31470/2786-8583-2025-6-30-37

5. Бажан О. Г. У чому полягає деколонізація в українському публічному просторі в умовах російсько-української війни? *Перелом: війна Росії проти України у часових пластах і просторах минувшини. Діалоги з істориками* : у 2-х кн. / упоряд.: Г. Боряк, О. Ясь ; відп. ред. В. Смолій ; НАН України, Інститут історії України. Київ : Інститут історії України НАН України, 2022. Кн. 1, Розділ 1. С. 109–111. URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/items/13cebfab-c653-458f-8711-909368802427/full *(дата звернення: 15.01.2026)*.

6. Герчанівська П. Е. Деколонізація суспільства: український поворот. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2024. № 1. С.32–41. URL: https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/26312

7. Ковальчук Т. Дерусифікація публічного простору України умовах повномасштабної російсько-української війни. *ІНТЕРМАРУМ: історія, політика, культура*. 2024. Вип. 14. С. 144–159. DOI: https://doi.org/10.35433/history.112074

8. Андрійчук О. Дискурс пам'ятей в назвах київських вулиць та площ (2014–2020 роки). *Обрії друкарства*. 2021. № 1 (9). С. 193–216. DOI: https://doi.org/10.20535/2522-1078.2021.1(9).240622

9. Нагорний Т. Топонімічна деколонізація міста Києва: просторово-орієнтаційний аспект. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія.* 2023. № 1/2 (86/87). С. 65–72. DOI: https://doi.org/10.17721/1728-2721.2023.87.4

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

10. Церковник С. І. Нормативно-правове регулювання перейменування населених пунктів, як складова процесу декомунізації в Україні. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство».* 2024. 157–161. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.26

11. Шаповал Ю., Васильєва І., Матвієнко І. Українське суспільство у 2014–2020 рр.: проблеми політики декомунізації. *Український історичний журнал*. 2020. №4. С.123–137. URL: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2020_4_11 *(дата звернення: 15.01.2026).*

12. Коряга П. І. Київський метрополітен як чинник формування культурного ландшафту великого українського міста в радянський період. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2021. Вип. 32. С. 58–62. DOI: https://doi.org/10.32837/apfs.v0i32.1026

13. Козлов К. Київський метрополітен : хронологія, події, факти. Київ : ВАРТО, 2011. 256 с.

14. Станцію метро «Площа Льва Толстого» перейменовано на площу «Українських Героїв». 18.05.2023. Київська міська рада. URL: https://kmr.gov.ua/uk/content/stanciyu-metro-ploshcha-lva-tolstogo-pereymenovano-na-ploshchu-ukrayinskyh-geroyiv (*дата звернення: 15.01.2026).*

15. Демонтаж комуністичної та радянської символіки у столичному метро: завершити роботи лишилось на трьох станціях. 10.03.2025. Офіційний портал Києва. URL: https://kyivcity.gov.ua/news/demontazh_komunistichno_ta_radyansko_simvoliki_u_stolichnomu_metro_zavershiti_roboti_lishilos_na_trokh_stantsiyakh/ *(дата звернення: 15.01.2026).*

16. Котубей-Геруцька О. Київські станції метро «Вокзальна». 29.06.2023. Суспільне Культура. URL: https://suspilne.media/culture/510879-

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

serpi-i-moloti-na-kmda-pamatnik-ortodoksalnomu-stalinistu-dekomunizacia-aka-ne-vidbuvaetsa-v-kievi/ *(дата звернення: 15.03.2026).*

17. На станції метро «Вокзальна» розпочали роботи з маскування елементів архітектурного оздоблення з комуністичною символікою. 15.11.2023. Офіційний портал Києва. URL: https://kyivcity.gov.ua/news/na_stantsi_metro_vokzalna_rozpochali_roboti_z_maskuvannya_elementiv_arkhitekturnogo_ozdoblennya_z_komunistichnoyu_simvolikoyu_foto/ *(дата звернення: 15.01.2026).*

18. Марущак О. Як виживає метро Києва під час війни: ексклюзивне інтерв'ю з начальником Київського метрополітену Віктором Брагінським. 21.02.2023. ТСН. URL: https://tsn.ua/exclusive/yak-vizhivaye-metro-kiyeva-pid-chas-viyni-eksklyuzivne-interv-yu-z-nachalnikom-kiyivskogo-metropolitenu-viktorom-braginskim-2267512.html *(дата звернення: 15.01.2026).*

19. Мороз О. Погруддя яких українських діячів встановлять на станції «Університет» замість росіян. 25.05.2023. Віледж. URL: https://www.village.com.ua/village/city/city-news/339427-pogruddya-yakih-ukrayinskih-diyachiv-vstanovlyat-na-stantsiyi-universitet-zamist-rosiyan?utm_source=chatgpt.com *(дата звернення: 15.01.2026).*

20. На станції метро «Театральна» прибрали радянські лозунги та планують зняти Леніна. 25.02.2014. УНІАН інформаційне агентство. URL: https://www.unian.ua/kyiv/889498-na-stantsiji-metro-teatralna-pribrali-radyanski-lozungi-ta-planuyut-znyati-lenina.html *(дата звернення: 15.01.2026).*

21. Калита Н. Лабораторія Ніни Федорової: колір – бичача кров. 26.05.2020. YourArt. URL: https://supportyourart.com/columns/nina-fedorova/ *(дата звернення: 15.01.2026).*

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license